

Het militair tuchtrecht: een status quaestionis

20 Feb 13

Kolonel MAB Rob Gerits, Dr Jur
JMLITIG-GwH&RvSt

Doel uiteenzetting

- Actuele stand van zaken militaire tucht
 - Plannen DG HR wijziging tucht t.g.v.
 - R. GERITS, *Kritische analyse van het militair tuchtrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 813 p.
 - Vraag ACOS Ops&Trg om effectievere straffen
 - Werkgroep DG HR

Doel uiteenzetting

- Maar voor goed begrip ook vermelding basisprincipes Mil tuchthandhaving (te weinig gekend)
 - → fouten → geschillen
 - Administratieve beroepen (bij bestuur)
 - Beroep bij rechter
- Legaliteits- en opportunitetskwesties

Overzicht

- 1. De militaire ordehandhaving
- 2. De operationele tucht ("kleine tucht")
- 3. De rechtspositionele tucht ("grote tucht")
- 4. Slotbemerkingen

1. De militaire ordehandhaving ^{1/12}

- Via tucht, maar ook via ordemaatregelen en maatregelen van inwendige orde
- Ref: DGJM-SPS-ORDEHANDH 001
 - *"Basisprincipes met betrekking tot het opleggen van tuchtsancties ("kleine tucht" en "grote tucht"), ordemaatregelen en maatregelen van inwendige orde"*
 - *"Principes de base concernant l'imposition de sanctions disciplinaires ("petite discipline" et "grande discipline"), mesures d'ordre et mesures d'ordre intérieur"*

1. De militaire ordehandhaving 2/12

- Zie ook nota CHOD 11-00293434 van 18 Mei 11
 - *"Reacties op incidenten die het goede verloop van de dienst verstoren"*
 - *"Réactions aux incidents qui perturbent le bon déroulement du service"*

1. De militaire ordehandhaving ^{3/12}

- Geen verschil qua doel: vrijwaring of herstel goede werking van de dienst
- Wel qua motief
 - Tucht
 - Bestraffende bedoeling (schuldvraag wordt gesteld en beantwoord)
 - In Krijgsmacht 2 tuchtstelsels met verschillende finaliteit
 - Operationele tucht ("kleine tucht")
 - Rechtspositionele tucht ("grote tucht")

1. De militaire ordehandhaving 4/12

■ Ordemaatregel

- Beslissing met **zware** gevolgen zonder bestraffende bedoeling (schuldvraag wordt niet gesteld)
- Bij geschil bepaalt rechter kwalificatie
- Bv. schorsing bij ordemaatregel, "blue flight", mutatie bij ordemaatregel, intrekking veiligheidscertificaat, ontheffing commandofunctie, ontslag van rechtswege na verlies burgerlijke en politieke rechten, ondertoezichtstelling Max 24 Hr door KorpsComd

1. De militaire ordehandhaving ^{6/12}

- Juridische verschillen

■ Tucht

- Enkel de statutair voorziene straffen mogelijk (*nulla poena sine lege*)
- Statutair geregelde tuchtprocedure en bestraffingsbevoegdheid
- Recht van verdediging
- Formele motiveringsplicht (wet 29 Jul 91)
- Aanvechtbaar voor RvS

1. De militaire ordehandhaving ^{7/12}

■ Ordemaatregelen

- Ook niet statutair voorziene maatregelen mogelijk
- Procedure en bevoegdheid soms statutair geregeld (bv. schorsing bij ordemaatregel)
 - Wel algemene bevoegdheidsbepaling qua ordehandhaving in Art 11, § 1, 2^e lid Tuchtwet 1975 (Reg A16 - Z1)
- Recht van verdediging niet, "hoorplicht" wel (minder verregaand)
- Formele motiveringsplicht
- Aanvechtbaar voor RvS

1. De militaire ordehandhaving 8/12

■ Maatregelen van inwendige orde

- Meestal niet statutair voorzien
- Procedure en bevoegdheid meestal niet statutair geregeld
 - Wel algemene bevoegdheidsbepaling qua ordehandhaving in Art 11, §1, 2^e lid Tuchtwet 1975 (Reg A16 - Z1)
- Recht van verdediging en "hoorplicht" niet van toepassing
- Geen formele motiveringsplicht
- Niet aanvechtbaar voor RvS

1. De militaire ordehandhaving ^{9/12}

- Algemene bevoegdheidsbepaling ordehandhaving in Art 11, § 1, 2^e lid Wet 1975 (Reg A16 - Z1)
 - *"Zij (de meerderen) (...) staan in voor de eenheid die hun wordt toevertrouwd alsook voor de goede werking van de dienst. Zij zijn eveneens verantwoordelijk voor de door hun ondergeschikten veroorzaakte ongeregeligheden, wanneer deze zich hebben kunnen voordoen wegens hun nalatigheid of hun overdreven inschikkelijkheid."*
 - *"Ils (les supérieurs) (...) répondent de l'unité qui leur est confiée ainsi que du bon fonctionnement du service. Ils sont également responsables des désordres causés par leurs subordonnés, lorsque ces désordres ont pu se commettre du fait de leur négligence ou leur excès de tolérance."*

1. De militaire ordehandhaving ^{10/12}

- Mil tucht: 2 tuchtstelsels met eigen finaliteit
 - “Kleine tucht” (strafrechtelijk geïnspireerd)
 - Doel = vrijwaring operationele slagkracht → “operationele tucht”
 - Terechtwijzing tot zwaar arrest
 - “Grote tucht” (vergelijkbaar met burgerlijke tuchtstelsels)
 - Doel = bescherming groep “militairen” tegen onaangepaste individuen
 - Tijdelijke of definitieve ambtsontheffing
 - → “rechtspositionele tucht”

1. De militaire ordehandhaving 11/12

■ Cumul?

- "Kleine tucht" + "grote tucht": ja!
 - Arbitragehof Nr 59/97
 - Geen cumul tuchtstraffen binnen één tuchtstelsel
- Tucht + ordemaatregel: ja
 - Rechtspraak RvS
 - Bv. tuchtstraf "kleine tucht" + "blue flight" (ordemaatregel) + tuchtstraf "grote tucht" op basis van dezelfde feiten

1. De militaire ordehandhaving ^{12/12}

- Strafrecht + "kleine tucht": neen (Art 43, 1° Wet 1975)
 - ← "kleine tucht" = strafrecht
- Strafrecht + "grote tucht": ja
 - Rechtspraak Raad van State
- Ordemaatregel + ordemaatregel: ja (geen straffen)
 - Bv. "blue flight" + schorsing bij ordemaatregel

2. De operationele tucht ^{1/30}

- Finaliteit
- Evolutie
- Bronnen
- Toepassingsgebied
- Tuchtvergrijpen
- Tuchtstraffen
- Tuchthandhaving en bestraffing
- Rechtsbescherming
- Toekomst

Finaliteit 1/1

- Handhaving operationele slagkracht
 - Lokaal niveau (korps)
 - Quasi ogenblikkelijke bestraffing **mogelijk**
 - Tuchtrect met snelrecht karakter
 - Al 6 uren na de feiten!
 - Beperking recht van verdediging

Evolutie ^{1/3}

- Grondslag in zeer oude regelingen
- **1815**: Reglement van Krijgstucht voor het Krijgsvolk te Lande (kracht van wet)
 - Formele scheiding tussen Mil strafrecht/Mil tuchtrecht
 - **Mil strafrecht**: betugeling operationele (strafrechtelijke) **wanbedrijven** en **misdaden** door **rechter**
 - Bv. desertie, insubordinatie
 - **Mil tuchtrecht**: betugeling operationele (strafrechtelijk lichtere) **overtredingen** door **militaire autoriteiten**
 - Bv. onwettige afwezigheid, slechte uitvoering van een bevel

Evolutie 2/3

- Uitgangspunt tucht: gehoorzaamheidsplicht → kadaverdiscipline (vandaag actieve gehoorzaamheidsplicht)
- Expliciete opsomming alle tuchtvergrijpen, maar "passe-partout" bepaling (vandaag geen expliciete opsomming)
- Ook zware vrijheidsberovende tuchtstraffen en zelfs lijfstraf (ook vandaag nog vrijheidsberovende straf)
- Bestrafing: in principe lokale militaire overheden (ook vandaag)
- Uitvoerige beklagprocedure *a posteriori*: evt. beroep bij Mil rechtbanken (in 1916 opgeheven)

Evolutie 3/3

- **1830**: afschaffing lijfstraffen
- **1916**: wijziging tuchtreglement 1815 met KB (o.m. verzachting tuchtstraffen, afschaffing beroep bij Mil rechtbanken)
- **1959**: "Reglement op de militaire tucht" (A2) uitgevaardigd door Mil administratie
 - Geen wijziging tuchtregeling 1916
- **1975**: opheffing regeling 1815 (gewijzigd in 1916): Wet 14 Jan 75 (A16 - Z1)

Bronnen 1/1

- **Wet 14 Jan 75** houdende het tuchtreglement van de Krijgsmacht (basisregeling)
- **KB 19 Jun 80** (vooral tuchtprocedure)
- **Militair reglement 2005** ("Tucht - DGHR-REG-CARDI-001")
 - Verduidelijking statutaire regelgeving, maar gemis aan coherentie en duidelijkheid
- **Andere Mil reglementen** die normen kunnen voorschrijven die aanleiding kunnen geven tot tuchtstraf (Art 9, 2° Wet 14 Jan 75)

Toepassingsgebied ^{1/1}

- Wet 1975: geen enkele beperking
- ⇔ Tuchtreglement 2005 (Art 101.b.)
 - enkel wanneer Mil in actieve dienst is
 - enkel wanneer Mil in uniform is
 - niet m.b.t. feiten in de privésfeer
- Wil om af te wijken van Wet 1975 of slechte formulering?

Tuchtvergrijpen ^{1/5}

- *Nullum crimen sine lege* **niet** van toepassing in tuchtrecht
 - Maar ... memorie van toelichting bij wet 1975: tuchtvergrijpen = "*bepalingen van disciplinair **strafrecht***" = strafrechtelijke overtredingen die ontbreken in Mil. Sw.
 - → **wel** uitdrukkelijke omschrijving tuchtvergrijp nodig (Art 7, § 1 EVRM)
 - Vage omschrijving toegestaan

Tuchtvergrijpen ^{2/5}

- Uitdrukkelijke definiëring van (slechts) een aantal belangrijke tuchtvergrijpen in wet 1975
 - 2 soorten
 - gewone (eigenlijke) tuchtvergrijpen
 - oneigenlijke tuchtvergrijpen

Tuchtvergrijpen ^{3/5}

- Gewone tuchtvergrijpen = **gedepenaliseerde strafrechtelijke overtredingen**
 - Gehoorzaamheidsplicht (nauwgezette uitvoering bevel met zin voor initiatief)
 - Algemene plichten
 - Verbod ongerechtvaardigde afwezigheid
 - Correcte gezagsuitoefening door meerdere
 - Correct gedrag t.o.v. meerdere
 - Beperking politieke rechten
 - Stakingsverbod
 - Principieel cumulverbod
 - ...

Tuchtvergrijpen ^{4/5}

- Oneigenlijke tuchtvergrijpen =
gedepenaliseerde wanbedrijven
 - Opgesomd in Art 21, § 2 Wet 75
 - Verkoop, weggeven, beschadigen, ... van "kleine uitrustingsstukken" (lijst in KB 1950 nooit aangepast!)
 - "Baldadigheden" t.o.v. andere Mil te wijten aan "onstuimigheid"
 - Kleine diefstal t.o.v. andere Mil of de staat

Tuchtvergrijpen ^{5/5}

- Depenalisering andere militaire misdrijven?
 - Insubordinatie en desertie vaak niet vervolgd door parketten (wegens andere prioriteiten)
 - Bepaalde parketten klasseerden +- 50% van de militaire misdrijven zonder gevolg
 - Sinds 2010 wel terug verwijzing Mil strafzaak van weinig ernstige Mil misdrijven naar korpstucht mogelijk!
 - aanwezigheid "voelbare" straffen noodzakelijk!

Tuchtstraffen ^{1/10}

- *Nulla poena sine lege*
- Regeling Wet 1975
 - 1) **terechtwijzing** (in beginsel geen inschrijving op tuchtrechtelijk strafblad)
 - 2) **vermaning** (inschrijving op tuchtrechtelijk strafblad)
 - 3) **eenvoudig arrest** (1 tot 8 d): verbod om naar ontspanningsgelegenheden in kazerne te gaan

Tuchtstraffen 2/10

- 4) **zwaar arrest** (1 tot 4 d, maar tot 8 d bij recidive of in operaties): opsluiting *mogelijk* (beslissing korpsComd), maar slechts uitzonderlijk tijdens diensturen
 - 5) enkel voor kandidaat-militairen **consigne** (1 tot 4 maal 4 Hr): nablijven in school
-
- Eenvoudig arrest, consigne, zwaar arrest eventueel + "*diensten van algemeen belang*"
 - Geen directe statutaire gevolgen

Tuchtstraffen 3/10

- Zware /lichte tuchtstraffen
 - Voor officieren zwaar = eenvoudig arrest + zwaar arrest
 - Voor andere Mil zwaar = zwaar arrest
 - Impact op
 - Strafbevoegdheid (zware straffen in eerste aanleg = korpsComd)
 - Tuchtprocedure in beroep (eerst raadpleging "tuchtraad")

Tuchtstraffen 4/10

- Tuchtreglement 2005: afzwakking regeling
 - Zwaar arrest
 - opsluiting in beginsel enkel mogelijk tijdens operaties
 - in gewone dienst: **huisarrest** (geen wettelijke basis!)
 - In principe geen "diensten van algemeen belang"

Tuchtstraffen 5/10

- Verenigbaarheid wettelijk voorziene straffen met hogere rechtsnormen?
 - Zwaar arrest = vrijheidsberovend indien opsluiting
 - ⇔ Art 12, 3^e lid Gw: enkel rechter kan vrijheidsberovende straffen opleggen
 - ⇔ Art 5, § 1 EVRM (zie EHRM 1976 Engel e.a. t. Nederland)
 - Mogelijkheid vrijheidsberoving nog altijd in Wet 1975!
 - Zwaar arrest indien geen opsluiting, eenvoudig arrest, consigne = vrijheidsbeperkend
 - Geen miskenning Art 2 Vierde Protocol bij EVRM (recht vrije verplaatsing op grondgebied)

Tuchtstraffen 6/10

- Effectiviteit?
 - Louter morele tuchtstraffen (terechtwijzing, vermaning)
 - OK = eerste waarschuwing
 - Eenvoudig arrest
 - OK als waarschuwing dat zwaardere bestraffing kan volgen
 - Maar, in principe enkel "voelbaar" voor Mil die nog kunnen bevorderen

Tuchtstraffen 7/10

- Zwaar arrest

- OK als signaal dat het gaat om zeer ernstig tuchtvergriep (en dat straf "grote tucht" kan volgen)
- Maar, in principe enkel "voelbaar" voor Mil die nog kunnen bevorderen
- Maar, indien afzondering Mil van werkomgeving
 - tijdelijke niet-inzetbaarheid (en evt. vervanging) opportuun?
 - afzondering kaderleden opportuun?

Tuchtstraffen 8/10

- Consigne
 - OK, voelbaar (vooral tijdens weekend)
- Huisarrest (Tuchtreglement 2005)
 - OK, voelbaar
 - Maar, controle? (niets voorzien in Tuchtreglement)

Tuchtstraffen 9/10

- Effectievere tuchtstraffen?
 - Nablijven in kazerne
 - Geldboete
 - Tuchtrechtelijke terugzending uit operaties
 - ↑ band met rechtspositionele tucht
 - ...
- Zie R. GERITS, *Kritische analyse van het militair tuchtrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 580 et seq.

Tuchtstraffen 10/10

- Vergelijking andere legers
 - **Nl:**
 - in gewone dienst geldboete Max 350 euro/tuchtvergrijp!
 - in operaties Max 700 euro/tuchtvergrijp!
 - Bedragen in 2009 verhoogd!
 - **Fr:** Max 40 d « arrest »
 - **VK:** Max 90 d « hechtenis »

Bevoegdheid tot tuchthandhaving en tot bestraffing 1/4

■ Tuchthandhaving

- Verantwoordelijkheid **alle** meerderen (Art 5, 6 en 11, § 1, 2^e lid Wet 1975)
 - hiërarchische meerderen (graadgebonden) / functionele meerderen (niet graadgebonden)
- Bevoegdheid korpscommandant of vervanger tot onder toezichtplaatsing militair (Max 24 Hr)
 - = voorlopige hechtenis
 - Om tuchtreddenen
 - M.h.o. op overlevering aan gerechtelijke instanties

Bevoegdheid tot tuchthandhaving en tot bestraffing ^{2/4}

- **Bestrafing** (lokale militaire instanties)
 - **Eerste aanleg**: in beginsel eenheidscommandant (lichte tuchtstraffen), korpscommandant (zware tuchtstraffen) of detachementcommandant
 - **Beroep**: eerstvolgende functionele meerdere
 - in principe altijd mogelijk
 - = hervormingsberoep (ook verzwaring straf mogelijk)
 - Praktijk: weinig beroepen
 - **Wijst op geringe effectiviteit tuchtstraffen!**

Bevoegdheid tot tuchthandhaving en tot bestraffing ^{3/4}

- **Evocatierecht**: in *eerste aanleg* door lokale tuchtinstanties opgelegde tuchtstraffen kunnen *ambtshalve* hervormd worden (intrekking, verlichting of verzwaring) door *alle* (functionele) meerderen van strafoplegger
 - Gezagsondermijnende procedure → beperking tot eerstvolgende échelon nodig
 - Enkel om opportuniteitsredenen
 - = nieuwe procedure in eerste aanleg
 - Praktijk: zeer weinig gebruikt

Bevoegdheid tot tuchthandhaving en tot bestraffing ^{4/4}

- Vernietigingsbevoegdheid CHOD in laatste aanleg opgelegde tuchtstraf mits
 - schending procedureregels tijdens beroepsprocedure → verwijzing naar beroepsinstantie
 - of a *posteriori* blijkt dat tuchtvergriep niet werd gepleegd
 - of CHOD vindt dat feiten geen tuchtvergriep vormen
 - Praktijk: zeer weinig gebruikt
 - Wijst op geringe effectiviteit tuchtstraffen!

De rechtsbescherming ^{1/3}

- Hoger administratief beroep mogelijk daarna beroep bij de rechter
 - Pas vanaf 2010 beroep bij RvS mogelijk!
 - GwH Nr 76/2010 : miskenning gelijkheidsbeginsel tussen Mil en andere ambtenaren
 - + Art 6, § 1 EVRM: recht op toegang tot rechter + recht op toegang tot rechter als algemeen rechtsbeginsel
 - ⇔ sindsdien nog geen enkel beroep ingesteld!
 - Wijst op geringe effectiviteit tuchtstraffen!

De rechtsbescherming ^{2/3}

- Beroep bij RvS: **geen** voldoende rechtsbescherming gelet op strafrechtelijke aard militaire tuchtstraf!
 - Rechtspraak GwH: rechter moet straffen kunnen wijzigen (zie R. GERITS, “Tegen de operationele militaire tuchtstraffen moet een beroep openstaan bij een rechter met een hervormingsbevoegdheid”, Rechtskundig Weekblad 1 januari 2011, 730-739)
 - ⇔ RvS : enkel vernietiging tuchtstraf
 - Bv. Nederland: rechter kan Mil tuchtstraffen verminderen en zelfs verzwaren
 - Welke rechter? Uitgelezen taak voor in 2004 in vreedestijd afgeschafte Mil rechtbanken

De rechtsbescherming ^{3/3}

- Geringe effectiviteit tuchtstraffen
 - Indicaties: ondanks onwettigheden (formele motivering, beginselen behoorlijk bestuur, gebrekkige kennis tuchtprocedure, ...)
 - Weinig administratieve beroepen (hoger beroep en beroep bij CHOD)!
 - Geen beroep RvS sinds 2010!
 - + vraag 2012 ACOS Ops&Trg herziening tuchtstraffen wegens gemis effectiviteit

Toekomst ^{1/1}

- Voorstellen werkgroep DGHR 2012
 - Consigne voor alle Mil (nablijven tot 2100 Hr)
 - Vermindering verlof
 - Geldboete (gemiddeld 12 à 36 euro afhankelijk van graad)
 - Na bepaald aantal straffen automatisch voorstel KorpsComd straf rechtspositionele tucht
- Akkoord vakorganisaties??

4. De rechtspositionele tucht ^{1/10}

- Finaliteit
- Bronnen
- Actuele regeling
- Regeling wet 2007

Finaliteit ^{1/1}

- Bescherming groep "militairen" tegen onaangepaste individuen
 - Zwaarste straf = definitieve ambtsontheffing
 - Niet rechtstreeks gericht op bescherming operationele slagkracht
 - Vergelijkbaar met burgerlijke tuchtstelsels

Bronnen ^{1/1}

■ Vandaag

- Per personeelscategorie (Offr, OOffr, vrijwilligers) en soms per subcategorie (hulpofficieren, Mil korte termijn, ...)
- Analoge regelingen

■ Vanaf inwerkingtreding Wet 28 Feb 07

- 1 regeling voor alle "Mil van het actief kader" (enkel reservemilitairen met eigen regeling)
 - Art 54 e.v. wet 2007
 - 2 KB's 2007

Actuele regeling ^{1/4}

- Diverse +- gelijklopende regelingen
- **Tuchtvergrijp**
 - Vaag geformuleerd ("gestraft wegens ernstig (operationeel) vergrijp", "ernstige feiten hebben begaan", ...)
 - → grote beoordelingsbevoegdheid bestraffende overheid

Actuele regeling ^{2/4}

- Straffen ("statutaire maatregelen")
 - Tijdelijke ambtsontheffing bij tuchtmaatregel (onbepaalde duur)
 - Nut verplichte afwezigheid van dienst met behoud 75% wedde?
 - Opleggen afwezigheid kan ook via schorsing bij ordemaatregel
 - Definitieve ambtsontheffing bij tuchtmaatregel

Actuele regeling ^{3/4}

■ Bestraffing

- In beginsel MOD (MB) of Koning (KB) via dossier DGHR

■ Lange tuchtprocedure

- Initiatief: in principe korpsComd (Mod B)
- Bij definitieve ambtsontheffing eerst raadpleging onderzoeksraad (5 Mil) → advies
 - Beantwoorden 3 vragen
 - Zijn feiten bewezen? (advies is bindend)
 - Zijn feiten ernstig?
 - Zijn feiten onverenigbaar met status van de militair (Offr, OOffr of vrijwilliger)?

Actuele regeling 4/4

■ Rechtsbescherming

- Geen hoger administratief beroep
- Beroep bij Raad van State
 - Jaarlijks een 10-tal zaken

Regeling wet 2007 ^{1/3}

■ Tuchtvergrijp

- Nog altijd vaag geformuleerd ("ernstige feiten")
- Wet voorziet mogelijkheid verwijzing lichte tuchtvergrijpen "grote tucht" naar "kleine tucht"!
 - Dus volgens wetgever "kleine tucht" < "grote tucht"
 - = **niet correct!**: enkel *kwalitatief* verschil tussen de 2 tuchtstelsels

Regeling wet 2007 ^{2/4}

■ Tuchtstraffen

- **Nieuw t.o.v. vandaag:** inhouding op wedde door DG HR (2 à 10% maandwedde, maar zal verminderd worden tot 5% en opgelegd door MOD...)
- **Toekomst:** Werkgroep DG HR, invoering
 - Blaam (door DG HR?)
 - Bevriezing geldelijke anciënniteit voor 1 jaar

Regeling wet 2007 ^{3/4}

- Tijdelijke ambtsontheffing 50% i.p.v. 75% wedde
- Akkoord vakorganisaties?

Regeling wet 2007 ^{4/4}

■ Rechtsbescherming

- Enkel (georganiseerd) administratief beroep mogelijk tegen beslissing DG HR oplegging inhouding op wedde, niet tegen tijdelijke of definitieve ambtsontheffing
 - Miskenning gelijkheidsbeginsel?
- Beroep bij Raad van State tegen in laatste aanleg opgelegde straf

5. Slotbemerkingen ^{1/5}

- *Ultimum remedium-gedachte*
 - In principe eerst niet-tuchtrechtelijke ordehandhaving (ordemaatregelen, maatregelen van inwendige orde, vorming, leadership, ...)

5. Slotbemerkingen ^{2/5}

- Behoud operationeel tuchtstelsel
 - Operationele roeping + specificiteit Mil ambt
 - Mil niet te vergelijken met andere ambtenaren
 - R. GERITS, "De militaire specificiteit in vraag gesteld", Belgisch Militair Tijdschrift Nr 2, juni 2011, 65-71
 - ⇔ Politie ook operationele roeping, maar ... toenemende kritiek op hun weinig effectieve regelgeving
 - Ook andere legers kennen operationeel tuchtstelsel

5. Slotbemerkingen ^{3/5}

- Behoud sleutelrol voor lokale militaire chefs in operationeel tuchtstelsel
 - Dragen operationele verantwoordelijkheid en kunnen tuchtrechtelijk worden aangesproken
 - Moeten *zelf* orde kunnen handhaven via (effectieve) tuchtstraffen)

5. Slotbemerkingen ^{4/5}

- Geen onderscheid tuchtstelsel gewone dienst / operationele dienst
 - Gewone dienst = voorbereiding op operationele dienst
 - In gewone dienstomstandigheden wel soepelere toepassing tuchtrecht mogelijk (bv. qua snelheid procedure, qua strafmaat)

5. Slotbemerkingen ^{5/5}

- Effectiviteit beide tuchtstelsels moet ↑
 - Zeker qua straffen en tuchtprocedure

